

דרכי התמודדות עם משבר הקורונה באמצעות מקורות מידע מסורתיים

ודיגיטליים בקרב הציבור החרדי / דוד לוי

תקציר

רקע: בסוף חודש פברואר 2020 התגלה החולה המאומת הראשון בנגיף הקורונה במדינת ישראל. עד חודש אוגוסט 2022 אובחנו למעלה מארבעה וחצי מיליון נדבקים במדינה באופן מצטבר ונפטרו יותר מאחד עשר אלף תושבים כתוצאה מהמגפה. קיימות ראיות להתפשטות נגיף הקורונה בצורה שונה בכל מדינה ואף בין ערים וקהילות שונות. אחת מהן, היא הקהילה החרדית. ההדבקה וההפצה הראשונית של הנגיף ושיעור המאובחנים כחיוביים למחלה בקרב הקהילה החרדית בישראל, הייתה מעל השיעור הממוצע הנמצא בשאר הקהילות.

החברה החרדית מאופיינת בהצמדות ליישום ההלכה היהודית וציות להנחיות של רבני הקהילה. חרדים עשויים לגור בקהילות סגורות המגנות עליהם מההשפעה השלילית של המודרניזציה החילונית. כחלק מתרבות הנמנעת בכללותה מחשיפה לתקשורת חילונית, החברה החרדית שואבת מידע חיוני רב, המתקבל מרבני הקהילה ומנהיגיה, באמצעות מקורות מידע מסורתיים, כגון עיתונות מפלגתית מודפסת ומודעות רחוב בריכוזים חרדים.

בתחילת משבר הקורונה, הניתוק מהתרבות הישראלית ומהמידע המופץ על ידי הרשויות באמצעות התקשורת הכללית והמדיה חברתית, מנעה מהקהילה החרדית להיחשף למידע חיוני שמטרתו למנוע את התפשטות הנגיף. מציאות זו אכן באה לידי ביטוי בהפרה של ההנחיות הרפואיות שהורו על סגירה זמנית של מוסדות ציבור, ריחוק חברתי ועטית מסכות, בקרב חלקים מהקהילה, היות והללו נתפסים כגורם מפריע לחיי הקהילה המשותפים המהווים גורם מרכזי בחיי הדת של אדם חרדי.

ככל שעבר הזמן מאז פרוץ המגפה, שיעור החרדים עם גישה לאינטרנט החשופים למידע רשמי מקוון ולמדיה חברתית, בנוסף למידע ממקורות מסורתיים, עלה בצורה משמעותית ופערי הידע אודות המגפה בין הציבור הכללי לבין הקהילה החרדית, החלו להצטמצם. במקביל, מנהיגי הקהילה הנחו את הציבור באמצעות מקורות המידע המסורתיים, להיצמד לכלל כללי הזהירות של משרד הבריאות.

מטרת המחקר: מחקר זה מבקש לבדוק את תפקידם של מקורות המידע השונים ובדגש על רשתות חברתיות, בהתנהגות הציבור החרדי בעידן נגיף הקורונה. המחקר יתרכז בפלטפורמות המידע הדיגיטלי השונות, אל מול מקורות מידע מסורתיים כמו העיתונות החרדית המודפסת. המחקר יבדוק את דרך ההתמודדות עם מגפת הקורונה בעזרת אמצעים דיגיטליים לעומת אמצעים מסורתיים, לאור משתנים מסבירים כמו תחושת העקביות הקהילתית, רמת השימוש ברשת, ומשתנים דמוגרפיים נוספים.

המחקר התבסס על שתי תיאוריות: התיאוריה של 'לחץ והתמודדות בגישה עסקית' שפותחה על ידי לזרוס ופולקמן, ומודל 'מקורות הבריאות' (Salutogenesis) ו'תחושת העקביות הקהילתית' (community sense of coherence) בעת משבר, שפותח על ידי אנטונובסקי והורחב על ידי חוקרים נוספים.

בעידן הדיגיטלי, קהילות וירטואליות בציבור הכללי, נהפכו לדימוי של 'כיכר העיר' בו משתמשים עשויים להביע דעה, לשתף חוויה, לבקש עצה ולהגיב לאמירות (והודעות) של אנשים אחרים וליצור מציאות משותפת המאפשרת למשתתפים לעשות סדר והיגיון (make sense) מתוך האתגרים המשותפים. מעורבות ברשתות החברתיות ובפורומים מקוונים עשויה לתרום לשיפור הבריאות האישית ולהעצמה האישית במצבי מחלה ומשבר ובאמצעות תמיכה רגשית ושיתוף מידע חיוני. כלומר, חוויה חיובית במרחב של המדיה החברתית עשויה להיות קשורה לאיזון ולשביעות רצון פסיכולוגי בעת משבר, גם בממד הבלתי מקוון.

שאלות המחקר : מחקר זה בא לענות על שלוש שאלות :

1. האם ובאיזו מידה קיים הבדל בהתמודדות הנפשית עם משבר הקורונה בין השימוש ברשתות החברתיות כמקור מידע לבין השימוש במקורות מידע מסורתיים (כגון העיתונות החרדית המודפסת), בקרב הציבור החרדי?
2. מהם הגורמים המסבירים את רמת ההתמודדות עם משבר הקורונה בקרב הציבור החרדי, בעזרת מקורות מידע דיגיטליים ומדיה חברתית??
3. מהם הגורמים המסבירים את רמת ההתמודדות עם משבר הקורונה בקרב הציבור החרדי, בעזרת מקורות מידע מסורתיים (כגון העיתונות החרדית המודפסת)??

שיטת המחקר : על מנת לענות על שאלות המחקר נבחרה שיטות הניתוח הכמותית, ובמסגרתה נבנה שאלון מקוון בהתבסס על ארבעה שאלונים מתוקפים שהופצו בקרב מדגם מייצג מהאוכלוסייה החרדית, בתקופת המשבר של נגיף הקורונה : שאלון דמוגרפי, שאלון תחושת העקביות הקהילתית, שאלון שימוש ברשת לצרכי מידע וצרכים חברתיים, ושאלון התמודדות עם מצבי לחץ. המחקר ניתח סטטיסטית שאלונים מקוונים עליהם ענו 212 משתתפים המזדהים כחרדים, מתוכם השיבו 47.2% נשים ו-52.8% גברים וטווח גילאי המשתתפים נע בין 19 עד 74.

ממצאים : ממצאי המחקר הראו כי רמת ההתמודדות הרגשית והקוגניטיבית של החברה החרדית עם הקורונה בעזרת מקורות מידע דיגיטליים ומדיה חברתית, טובה במובהק מרמת התמודדותה עם המגפה בעזרת מקורות המידע המסורתיים, כגון העיתונות המגזרית המודפסת. יתרה מזאת, ככל שמידת השימוש ברשת האינטרנט לצרכי מידע או לצרכים חברתיים גבוהה יותר, כך מקורות מידע דיגיטליים מסייעים יותר להתמודד עם הקורונה מבחינה רגשית וקוגניטיבית. לעומת זאת, ככל שאדם מרגיש שהחברה החרדית נתפסת כגורם משמעותי המאפשר לו להתמודד עם אתגרי החיים ("תחושת עקביות קהילתית"), כך רמת ההתמודדות עם המגפה שהוא מעיד עליה בעזרת מקורות המידע המסורתיים, טובה יותר.

מסקנות : אדם חרדי הדולה מידע חיוני או חדשותי ממקורות מידע מסורתיים בלבד, נחשף למידע שעומד בקו הדתי, הערכי, התרבותי והמפלגתי של עורכי העיתון ושל ההנהגה הרוחנית הקובעת את מדיניות פרסום התכנים. מידע מסוג זה מתעדכן אחת ליממה לכל היותר. אולם, כשהוא בוחר לעיין גם במידע מקוון הוא נחשף

למגוון דעות וגישות המוצגות באינטרנט, ברמות איכות ואמינות שונות, המתעדכנים בזמן אמת, כאשר חלק מגישות אלו שונות לחלוטין מהדעות המקובלות בתוך הקהילה. האפשרות להיחשף למגוון דעות ונתונים עדכניים עשויה להעצים אותו כאשר המידע אליו נחשף משקף מציאות מובנת, ניתנת לניהול ומשמעותית עבורו, ובהתאם לתפיסתו של אנטונובסקי ומודל מקורות הבריאות.

מודגש כי חרדים שהחליטו להיצמד למדיניות ההימנעות של ההנהגה הרוחנית בנוגע לשימוש ברשת ולצורך רק מידע ממקורות מסורתיים, עדיין נהנו מחוסן נפשי משמעותי בתקופת המשבר. כפי שעלה במחקר הנוכחי, ככל שאדם המזדהה כחרדי מרגיש שהחברה החרדית נתפסת כגורם משמעותי יותר המאפשר להתמודד עם אתגרי חייו (מאפיין הנקרא "תחושת עקביות קהילתית"), כך רמת ההתמודדות עם המגפה שהוא מעיד עליה בעזרת מקורות מידע מסורתיים, טובה יותר. אכן, החברה החרדית נהנית מרמת חוסן נפשי בין הגבוהות במדינה. ממצאי המחקר מעוררים צורך לחשיבה מחודשת לגבי היחס המורכב בין החברה החרדית ורשת האינטרנט. לאור ממצאי המחקר, הגישה למידע דיגיטלי סיפק כלי יעיל המאפשר להתמודד טוב יותר עם משבר הקורונה. אם כן, אולי ראוי להמליץ על שינוי מסוים בגישתה המחמירה של החברה החרדית כלפי שימוש במקורות מידע דיגיטליים. בעת משבר, לכל הפחות, נדרש להפיץ מידע חיוני, רשמי ועדכני יותר שיספק תמונה מלאה על דרכי התמודדות עם המצב ובצורה שלא תפגע ברגשות ובערכים של ציבור זה. זאת, באופן שיגיע לכלל חברי הקהילה החרדית באמצעות תקשורת מסורתית לצד פרסומים באמצעות אתרי אינטרנט חרדים, פשקווילים, עלונים וקבוצות ווטסאפ חרדיות.

המחקר הנוכחי מציג מבט חדש ומעניין, שלא נחקר בעבר, על התמודדות החברה החרדית עם מגפת הקורונה באמצעות מקורות מידע דיגיטליים לעומת מסורתיים. ממצאי המחקר מחדדים את הצורך בהנגשת מידע דיגיטלי אמין לציבור זה במיוחד בעת משבר, בדרכים שמכבדים את התרבות והערכים של החברה החרדית.

מספר מערכת 9926815811805776